

Cezayir ve Türkiye Atasözlerinde Dost* The Friend in Algerian and Turkish Proverbs

Ersöz Serpil

Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili
ve Edebiyatı Bölümü

email : serpilersoz@yahoo.com

ملخص :

الصدیق فی الأمثال الجزائریة و التریکیة

الصدقة هي تلك العلاقة التي يربطها الأفراد فيما بينهم و يتمتع الصديق بالثقة و يصبح الأقرب منا و حافظ للأسرار, و عليه تتشكل علاقة حميمة بين الأشخاص دون انتظار مصلحة خاصة من تلك العلاقة. من هذا المنطلق, يمكننا القيام بدراسة مقارنة لمصطلح و معنى الصدقة و الزمالة في كل الثقافات العالمية. بحيث نجد العديد من الدلالات و الأفكار التي تعبر عن مصطلح الصدقة رغم اختلاف المكانة و البعد المعنوي الذي يمنح لهذا المصطلح من ثقافة الى أخرى.

من خلال هذا البحث, نسعى للقيام بدراسة مقارنة لمصطلح الصدقة من خلال الأمثال الشعبية التركية-الجزائرية بحكم أن الأمثال الشعبية هي المرآة الحقيقية التي تعكس بصدق الثقافة الشعبية لكلا البلدين. نهدف من خلال هذه الدراسة إلى توضيح أوجه التشابه و الإختلاف في المدلول و المكانة لمصطلح الصدقة في كلا الثقافتين. و لعل هذه الدراسة ستكون منطلقا للقيام بدراسة مقارنة لمصطلحات و مواضيع لا تقل أهمية مثل : القرابة, النظافة, العدالة, الصبر, المرأة, الحيوان, العمل, الخ... و التي يمكنها أن تكون مواضيع للدراسة في الرسائل الجامعية.

الكلمات المفتاحية :

الصدقة؛ الأمثال الشعبية؛ العلاقات التاريخية الجزائرية-التركية؛ الثقافة؛ الأدب المقارن.

---

* Makalede yer alan Arapça atasözlerinin taranmasında ve çevrilmesinde yardım eden öğrencim Lamine Tamssaout'a teşekkür ederim.

Abstract :

Friendship is that relationship that connect individuals with each others; the friend enjoys trust and becomes the closest to us and keeps secrets, and on friendship an intimate relationship is formed between people without waiting for a special interest from that relationship. From this point of view, we can do a comparative study of the term and meaning of friendship and fellowship in all world cultures. In this study, we find many connotations and ideas that express the term friendship, despite the different status and moral dimension given to this term from one culture to another.

Through this research, we seek to do a comparative study of the term friendship through the Turkish-Algerian proverbs by virtue of the fact that the proverbs are the real mirror that honestly reflects the popular culture of both countries. We aim through this study to clarify the similarities and differences in the meaning and place of the term friendship in both cultures. Perhaps this study will be a starting point for a comparative study of terms and topics of no less importance, such as: kinship, cleanliness, justice, patience, women, animals, work, etc... which can be topics for study in university theses.

Keywords : Friendship; Proverbs; Algerian-Turkish historical relations; Culture; Comparative literature.

Giriş

Dost Türkçe sözlüklerde, “sevilen, güvenilen, yakın arkadaş, gönüldeş, iyi anlaşılan kimse, düşman karşısı”¹ “Birini riyâsız ve samîmî duygularla seven, her bakımdan kendisine güvenilir kimse”², “Çıkar beklemeden sevilen ve güvenilen yakın arkadaş; iyi görüşülen kimse; aralarında iyi ilişkiler bulunan kimseler”³, olarak tanımlanmaktadır.

---

¹*Türkçe Sözlük*, Ankara, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2019, s. 706.

²**AYVERDİ (İlhan)** : *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul, Kubbealtı Yayınları, 2010, s.300.

³**ÇAĞBAYIR (Yaşar)** : *Orhun Yazıtlarından Günümüze Türkiye Türkçesinin Söz Varlığı Ötüken Türkçe Sözlük, C:2*, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2007, s.1278.

Dost kavramının tanımı evrenseldir. Fransızca *dost* anlamındaki *ami*: Personne avec laquelle on est lié d'amitié⁴, Personne qui est bien disposée, a de la sympathie envers une autre ou une collectivité.⁵ Personne qui s'attache à défendre les intérêts de quelqu'un, à favoriser la défense ou l'illustration d'une valeur.⁶ Arapçada ise *dost* anlamına gelen صديق عزيز: من تربطك وإياه: صديق من يصدقك المحبة والإخلاص ve علاقة صداقة ومحبة ومودة⁷.

Bu kavramın evrensel oluşu, yeryüzündeki pek çok kültürün atasözlerinde de *dost* ile ilgili konuların yer almasına sebep olmuştur.

Atasözü Türk literatüründe çeşitli şekillerde tanımlanır: “Atasözü beşer cemiyetiyle beraber doğmuş, onunla birlikte oba, boy ve oymak olarak asırlarca göçebe hayatı yaşamış ve nihayet gelişip özleşerek de ulus hâline yükselmiş, medenileşmiş türlerdir”⁸; “Atasözleri zamanla çok defa gerçek anlamları yerine mecazlı bir mâna kazanarak sözlü gelenek içinde nesilden nesile aktarılan ve halk hâfızasında yaşayan, halka mal olmuş, kalıplaşmış ifadelerdir”⁹; “Atalarımızın yüzyıllar içindeki deneyim ve gözlemlerine dayalı düşüncelerini öğüt ya da yargı şeklinde nakleden, doğrulukları kesinlik kazanmış anonim, kısa ve özlü sözlerdir”¹⁰ ... vb. Cezayir literatüründe de, eski zamanlardan günümüze sözlü olarak aktarılmış kültür unsuru olarak değerlendirilir. Yine aynı şekilde belli tarihsel ve sosyal şartlara veya kişisel deneyimlere dayanarak ortaya çıktığı ve ilk

⁴Arkadaş olunacak kişi.

⁵Sempatik biri; bir başkasına veya bir topluluğa sempati duyan kişi. <https://dictionnaire.lerobert.com/definition/ami>, erişim tarihi: 15.01.2021.

⁶Birinin çıkarlarını savunmaya, bir değerın savunulmasını teşvik etmeye çalışan insanlar. <https://www.cnrtl.fr/definition/ami>, erişim tarihi: 15.01.2021.

⁷Sevgi ve arkadaşlık ilişkisini kurduğun ve sana sevgi ve vefakarlık gösteren kişidir. <https://www.arabicterminology.com>, erişim tarihi: 15.01.2021.

⁸**DİLÇİN (Dehri)** : *Edebiyatımızda Atasözleri*, İstanbul, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1945, s. XIII.

⁹**OY (Aydın)** : “Atasözü”, *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 4. Cilt, <https://islamansiklopedisi.org.tr/atasozu>, erişim tarihi: 15.01.2021.

¹⁰**ALBAYRAK (Nurettin)** : *Türkiye Türkçesinde Atasözleri*, İstanbul, Kapı Yayınları, 2009, s.3.

söyleyeninin bilinmediği ifade edilir¹¹. Cezayir kültüründe atasözleri “konuşmaları ve sözleri aydınlatan meşaleler” sayılır¹². Yani “...atasözüyle bir konuşkanı susturabilir ya da bir sohbeti yeniden canlandırabilir, hatta kırılmış kalpleri onarabilirsiniz. Daha doğrusu, uzun konuşmalardan kaçınabilir, hatalı birine akıl verip uyarabilir, bir argümanı çürütebilir, bir hatayı düzeltebilir ya da herhangi bir sorunun cevabını verebiliriz”¹³. Atasözü, Ben Chenneb tarafından şöyle tanımlanır: Gözlem, karşılaştırma, beklenmedik olayların açıklanmasında kullanılan kalıplaşmış ifadeler¹⁴.

Yukarıdaki tanımlardan da anlaşılacağı gibi atasözü bir kültürün damıtılmış hâlidir, özüdür. Kültürler, toplumsal birikimlerinin büyük bir kısmını atasözleri ile sonraki nesillere aktarmaktadırlar. Atasözleri; hayattan alınması gereken dersler, hayatta yapılması ve yapılmaması gereken şeyler, dikkat edilmesi gereken konular, toplumsal tavsiyeler, nasihatler ve bunlar gibi hayata dair pek çok konu hakkında toplumun bireylerine yol göstererek yardımcı olmaktadır. Dolayısıyla atasözlerinde toplumların hayata bakışlarıyla ilgili pek çok ipucu saklıdır. Bunlardan bazıları toplumsal ve pek çoğu da evrenseldir. Evrensel olan kavramlardan biri de *dost* ve *dostluk*'tur. Ancak evrensel olan kavramlarda bile, toplumsal dikkatler, o şeyin farklı özelliklerine odaklanabilir, farklı yönlerini ön plana çıkarabilir.

İşte bu makalede *dost* kavramının Cezayir ve Türkiye'deki atasözlerinde yer alan evrensel ve toplumsal özellikleri belirlenmeye ve karşılaştırılmaya çalışılacaktır. Aynı zamanda *dost kimdir?*, *Kimlerle dostluk yapılır?*, *Dost olmanın gereklilikleri nelerdir?* *İnsanların dostlarıyla olan ilişkilerinde dikkat etmesi gerekenler nelerdir?*, *Dost hangi özelliklere sahip olmalıdır?* ... gibi soruların cevapları da aranmıştır.

---

¹¹**KERRAS (Nassima) – BAYA E. (Moulay Lahssan):** «Les Proverbes Algériens et les Proverbes Arabes : Une Étude Sociolinguistique et Parémiologique», *Parémia*, 27, 2018, s. 188.

¹²**EL OUAFA (I.) :** «Le Proverbe: De La Traduction À La Communication», *İnsaniyat*, 67, 2015, s. 61.

¹³*Ibid.*

¹⁴**BEN CHENEB (Mohammed) :** *Proverbes de l'Algérie et du Maghreb*, Alger, Flits Yayınları, 2013, s.13.

Hem Türk hem de Arap kültüründe zengin bir atasözü hazinesi vardır¹⁵. Makale kapsamında Türkiye atasözleri için Nurettin Albayrak¹⁶ ve Metin Yurtbaşı¹⁷, Cezayir atasözleri için ise Mohammed Ben Chenneb¹⁸ tarafından hazırlanan atasözleri derlemeleri esas alınmıştır. Bunun dışında Suat Turgut¹⁹ ve Numan Yazıcı²⁰ tarafından hazırlanan kaynaklarla da makalenin veritabanı desteklenmiştir.

Albayrak tarafından hazırlanan *Türkiye Türkçesinde Atasözleri* adlı kitap, başlangıcından bugüne kadar Türkiye Türkçesinde kullanılan atasözleri üzerine derli toplu ve kapsamlı bir kitap olma iddiasıyla hazırlanmıştır. Bunun için yalnızca alanla ilgili eserler değil, aynı zamanda dergi ve gazeteler de taranmış ve bu çalışmalar sonucunda toplam 18.838 adet atasözü tespit edilmiştir. Metin Yurtbaşı tarafından hazırlanan *Sınıflandırılmış Türk Atasözleri* adlı eserde ise 10.000 atasözü yer almaktadır. Bunlar konularına göre sınıflandırılarak sunulmuştur. Cezayir atasözleri için Ben Chenneb tarafından hazırlanmış *Proverbes de l'Algérie et du Maghreb* adlı eser kullanılmıştır. Eser, daha önce farklı oryantalistlerin Cezayir Arapçası üzerine yazdığı gramer kitaplarında yer alan atasözlerinin derlenmesiyle oluşturulmuştur. Fransızca açıklamalarıyla birlikte toplam 3121 atasözünü ve 70 hikmeti (deyimi) kapsar.

Aşağıdaki incelemede Türk atasözleri latin harfleriyle Türkçe olarak, Cezayir atasözleri ise Arap harfleriyle Arapça olarak yazılmıştır. Örnekler verilirken önce Arapça atasözleri sonra da Türkçe olanları italik olarak sıralanmıştır. Ardı ardına gelen

---

¹⁵**ÖZALP (Ömer Hakan)** : *Muallim Nâci Arap Edebiyatında Deyimler ve Atasözleri Sânihâtü'l-Arab*, İstanbul, Yeni Zamanlar Yayınevi, 2002, ss. 408, s.7.

¹⁶**ALBAYRAK (Nurettin)** : *Türkiye Türkçesinde Atasözleri*, İstanbul, Kapı Yayınları, 2009.

¹⁷**YURTBAŞI (Metin)** : *Sınıflandırılmış Türk Atasözleri*, İstanbul, Özdemir Yayıncılık, 1996.

¹⁸**BEN CHENNEB (Mohammed)** : *Proverbes de l'Algérie et du Maghreb*, Alger, Flits Yayınları, 2013.

¹⁹**TURGUT (Suat)** : *52 Temel Değere Göre Türk Dünyasından Atasözleri*, İstanbul, Güneşyolu Yayıncılık, 2016.

²⁰**YAZICI (Numan)** : *Arapça-Türkçe / Türkçe-Arapça Atasözleri ve Deyimler*, İstanbul, Rağbet Yayınları, 2003.

atasözleri noktalı virgül (;) işaretiyle birbirinden ayrılmıştır. Arapça olanların Türkçeye yapılan çevirileri dipnotla sayfa altında verilmiştir. Makale içerisinde kalabalık bir görüntü oluşturmaması ve konuyu dağıtmaması için, kullanılan her bir atasözünün alındığı kaynak tek tek gösterilmemiştir. Her iki kültürde *dost* kavramının ortaklaşan ve farklılaşan yanları üzerine odaklanmak istendiği için, atasözleri üzerinde teknik bir sınıflandırma yapılmamıştır. Onun yerine *dost* ile ilgili her bir hususun iki kültür arasında karşılaştırılmasına özen gösterilmiştir.

İnceleme genel hatlarıyla *dost ve dostluk* konusuyla başlamaktadır. Ardından atasözlerine göre bir *nasıl kurulacağı ve nasıl devam ettirileceği* ile ilgili bölüm ile devam etmektedir. Dostluk kurulduktan sonra bir dostun ya da dostluğun kişiye yüklediği sorumluluklar *dostun eziyeti ve yükü* başlıklı bölümde verilmiştir. İnceleme kısmı son olarak *dostlara karşı dikkat edilmesi gereken hususların* neler olduğunun anlatıldığı bölümle tamamlanmaktadır.

1. Dost ve dostluk

Dünyada dost gibi aziz, ihsan gibi leziz bir şey olmaz.

Dost, insanın en yakın arkadaşıdır. Birlikte oturup kalkılır, birlikte vakit geçirilir²¹: حبيبيك قابله و عدوك جانبه; *gece başı yar başı, gündüz başı dost başı*. Bu arkadaşlık o kadar ileri düzeydedir ki bazen bir akrabadan, hatta bir kardeşten bile daha önemlidir: *Sana yakın bir dost, senden uzak bir kardeşten daha önemlidir/faydalıdır; sadık dost akrabadan yeğdir*. Dostun yakınlığı bir Türk atasözünde *evlat kazanma dost kazan; kazanırsan dost kazan, düşmanı anan da doğurur* şeklinde bir evlattan ya da kardeşten daha ileri taşınmıştır. Ancak ‘kardeş’in özel yeri, Cezayir kültüründeki bir atasözünde özellikle dosta karşı vurgulanmıştır.²² خوك خوك لا يغرك صاحبك

“Dost”un “kardeş” ile kıyaslanması konusunda Cezayir ve Türk kültürlerinin farklılaştığı görülmektedir. Cezayir atasözleri *kardeş*, Türk atasözleri *dost* tarafındadır.

²¹Dostunla karşı karşıya oturursun; ama düşmanını kenara atarsın.

²²Kardeşin kardeşindir, dostun seni kandırmasın.

Dostluğun ve arkadaşlığın önemi her kültürde vurgulanmıştır. Cezayir kültüründe “yol arkadaşı” üzerinden kurulan atasözü Türk kültüründe “komşu” ile ifade edilmiştir: قبل ما²³ خذ الجار قبل ماتخذ الدار, تسال على الطريق * سال على الرفيق²⁴, *ev alma komşu al*. Dostları olmayanların durumu ise الى ما عنده احباب * يزوروه²⁵ atasözüyle izah edilmiştir.

Dost, sevgiyle bakar ve güler yüzlüdür. Dostuna karşı beslediği iyi duyguları bakışlarıyla yansıtır. Düşman ise düşmanının yüzüne bakmamaya, bakışlarını ondan kaçırmaya çalışır ve dolayısıyla karşısındakinin ayaklarına bakar. Böylece “dost başa bakarak dostunun yükselmesini, düşmanının ise kayıp düşmesini istediğini belli etmiş olur”²⁶. İşte bu durum Cezayir ve Türk kültüründe ortak bir atasözüyle ifade edilir: الحبيب يشوف للراس و²⁷; *dost başa bakar, düşman ayağa; dost yüzünden düşman gözünden bellidir*.

Kişiye dostundan gelen her şey kıymetlidir. Gerçekte değersiz olan nesnelere, önem verilen ve sevilen bir kişi tarafından ikram edildiğinde ya da hediye olarak sunulduğunda, dostluğun hatırı dolayısıyla kıymet kazanırlar. Cezayir kültürü bunu الحجرة من²⁸ يد الحبيب تفاحة²⁸ atasözüyle ifade etmiştir.

Gerçek dost

Atasözlerinde “gerçek dost” ifadesi geçer. Bu ifade beraberinde zıttını da çağırıştırır, yani “sahte dost”u. Hem Cezayir hem de Türk kültüründe dostlar, gerçek ve sahte olmak üzere ikiye ayrılmış durumdadır. Sahte dostlar iyi günde kişinin yanındadır, ancak gerçek dostlar kötü günde de kişiyi bırakmazlar. Kişilerin zor günlerinde yanında olmak, üzüntülerini paylaşmak, sorunları

²³Yolu sormadan önce, yoldaşı sor.

²⁴Komşu seçmeden ev alma!

²⁵Dostları olmayan, onu ancak kediler ve köpekler ziyaret eder.

²⁶**ALBAYRAK (Nurettin)** : *Türkiye Türkçesinde Atasözleri*, İstanbul, Kapı Yayınları, 2009, s. 365.

²⁷Dost yüze, düşman ise ayaklara bakar.

²⁸Bir dostun elinden taş, elma sayılır.

gidermek için çözüm aramak, fedakârlık yapmak, yalnızca gerçek dostların yapabileceği şeylerdir: *الصدیق تعرفه في زمان الضيق*²⁹; *حبیبك من* *قال له من*³¹; *عند الشدة و الضيق بیان العدو من الصدیق*³⁰; *صادقك لا من صادق* *هو خوك یا ریال*³² * *قال له الي معي في الصرة* *dost sanma şanlı vaktinde dost olanı, dost bil gamlı vaktinde elinden tutanı; dost zindan kapısında belli olur; eski dost kara gün bineği; dost dostun eyerlenmiş atıdır.* Sahte dostlar kişilerin yalnızca iyi ve ferah zamanlarında vardır, kötü günlerinde yanından uzaklaşıverirler: *عند الشدائد تعرف الاخوان*³³; *عند الضيق مالك صدیق* / *عند النازلة تعرف اخاك/الصدیق عند الضيق*³⁴; *iyi günün dostları, kötü günüm düştü gel; kara gün dostu az olur; kara günün dostu olmaz.*

Sahte dostlar, yalnızca bir menfaatleri varsa dostluk yapmaktadır. Kendi çıkarları için dostluk kuranlar, beklediği faydayı elde edince kişiyle olan irtibatını keserler: *Abdalın dostluğu köy görününceye kadar.* Böyle insanlar, dost görünerek insanların aleyhine iş çevirebilir: *Arkadan düşman yüze gelince dost olur.* Bu yüzden sahte dostlara karşı dikkatli olunması gerekmektedir: *Her gördüğünü dost sanıp gizli sırrını söyleme.* Bir çıkar ilişkisine dayalı olarak dostluk yapanlar, hiçbir zaman gerçek dost sahibi olamazlar: *Lokma ile dost olan eller ile küsülü olur; yemekle dost olan senelerce küsülü gezer.* Sahte dostluktaki mefaaf ilişkisi, özellikle maddiyat ile ilgilidir. *Paran çoksa dostun da çoktur* atasözü bunu çok açık bir şekilde ifade eder. Hatta Türkler *malı olmayanın dostu olmaz* diyerek durumu daha açık bir şekilde ortaya koymuştur. Türk atasözlerinde dostluğun para ile olan ilişkisini belirten pek çok atasözü bulunmaktadır: *Garibin dostu olmaz; fakir dost çabuk unutulur; zengin dostlarının kim olduğunu bilmez; malı az olanın dostu az olur; kırk fakir dostun olacağına bir zengin dostun olsun; Ese dostum, Musa dostum, dolaştım Şam'ı, Halep'i,*

²⁹Gerçek dost zor durumlarda belli olur.

³⁰Gerçek dostun sana inanan değil, seninle vefakâr olandır.

³¹Zor durumlarda, hem dost hem düşman belli olur.

³²Riyala (kuruşa) sormuşlar: “dostun kimdir?” O da demiş ki: “aynı cüzdanda benimle olandır”.

³³Zor duruma düştüğünde, o anda dost kalmaz.

³⁴Dost kara günde belli olur.

koynumdaki kese dostum; aç ile dost olayım diyen peşin karnını doyursun; yeme ile dost olan her gün küsülü olur. Aynı menfaat ilişkisi Cezayir atasözlerinde de belirtilmiştir: الحساب بالدرهم و المحبة اذا قل مال المرء قل صديقه* و اومت اليه اذا قل مال المرء³⁵ قل صديقه³⁶, بالقنطار العيوب بالاصابع³⁷

Dost nasıl olmalı?

Herkesten dost olmaz. Dost olabilecek insanlar ya da dostta olması gereken belli özellikler vardır. Her iki kültürde de bunlardan özellikle bahsedildiği görülmüştür.

Atasözlerine göre, dost olarak seçilecek kişiler belirli özellikleri taşımalıdır. Dostun akıllı, cesur, doğru sözlü, sabırlı, anlayışlı ve mert olanı makbuldür; cahil, korkak, yalancı, sabırsız, ikiyüzlü, anlayışsız ve kahpe dost tavsiye edilmez: عدو عاقل خير من³⁸; *korkak dostun olacağına cesur düşmanın olsun; mürai dosttan doğru sözlü düşman yeğdir; anlamaz dosttan anlar düşman iyidir; mert düşman, kahpe dosttan iyidir; üç cahil dosttan bir alim düşman iyidir; sebatsız kişinin ne dostluğunu iste, ne düşmanlığından kork.* Hatta cahil ve akılsız dostlardan özellikle uzak durmak gerektiğine dair nasihatler vardır. Bu o kadar önemlidir ki, cahil dost yerine akıllı düşman bile tercih edilmiştir: العدو العاقل لا الصديق الجاهل³⁹, *akıllı düşman akılsız dosttan hayırlıdır; cahil kendisinin düşmanıdır, başkasına nasıl dost olur!* Bütün iyi özellikleriyle, *dost bizi iyi yola öğütleyendir.*

Dost olarak kazanılamayacak ya da kendinden dost olmayacak insanlar vardır. Her iki kültür de kimlerden dost olmayacağı konusunda birtakım öğütler vermektedir. Cezayir atasözlerine göre dost olmayacak kişi başta düşmandır: العدو ما يرجع

³⁵Hesaplar dirhemle, dostlar kantarla.

³⁶Malı az olanın, dostu az olur.

³⁷İnsan fakirleşirse dostu azalır, bir kusur işlerse bütün suçlamalar ona yönelir.

³⁸Bilgili /Akıllı düşman, cahil dosttan daha iyidir.

³⁹Akıllı düşman cahil (aptal) dosttan (daha) iyidir.

العدو ما يصير حبيب حتى يصير الحمار طيب;⁴⁰ صديق و النخالة ما ترجع دقيق⁴¹. Düşmandan başka bir de kötü özelliklere sahip insanlarla dostluk edilmez: الي ما يعاون خوق في الضيق ما يصيبه في الشدة رفيق⁴², *şeytanın dostluğu darağacına/zindana kadardır; nakesin dostu olmaz; örtük yüzün dostu olmaz; deliden dost olmaz; sonunu saymayanın dostu olmaz; soyunu saymayanın dostu olmaz*. Bu kişilerle olmamak tavsiye edilmektedir.

Kimler dost olabilir? Kimler dost olamaz?

Bir kişi için dostunun dostu, aynı zamanda onun da dostudur. Düşmanının düşmanı da, kişi için dost sayılabilir: *Dost ararsan dostunun dostunu, düşmanının düşmanını bul*. Anne, baba, dede gibi büyüklerin dostu, âdeta bir miras gibi evlada geçer: *Ata dostu oğula mirastır*. Damat, bir annenin dostu olabilir, evlat ise bir babanın dostu olabilir: *Ananın dostu damat, babanın dostu evlat*.

Geçmiş zamanlarda düşman olunan kişilerden dostluk beklenmez: *Eski düşman dost olmaz, it/domuz derisi post olmaz*. Tam tersine, geçmişte kazanılmış olan dostların da düşman olması beklenmez: *Eski dost düşman olmaz, it derisi post olmaz*. Ayrıca bunlar dışında iyi davranan herkesi de dost sanmamak gerekir: *Her yüze güleni dost sanma*. İnsan, kötülük yaptığı kimselerle dostluk kuramaz, kurmamalıdır: *Kuyruk acısı olan yılanla dostluk kurulmaz*.

Farklı hayat biçimlerine, farklı anlayışlara sahip olan insanların birbirleriyle dost olmaları mümkün değildir. Bu durum, atasözlerinde genellikle biri diğerini yiyerek beslenen ya da doğaları gereği birbirleriyle anlaşamayan hayvanlarla temsil edilmiştir: *Kurt ile koyun dost olmaz; leylek kurbağa ile dost olmaz; atla itin dostluğu olmaz; ayı insana dost olmaz*.

Kusursuz dost olur mu?

Hayatta kusursuz kimse yoktur. Her insan hata yapabilir. Dost olmak için kendine kusursuz birini aramak, gerçekçi bir yaklaşım

⁴⁰Düşman asla dost olmaz ve kepek asla un olmaz.

⁴¹Eşek tabip olana kadar, düşman da dost olur.

⁴²Kötü durumda kardeşine yardım etmeyen, o da zor durumlarda bir dost bile bulmaz.

değildir. Eğer bir insan kendine kusursuz bir dost aramaya kalkarsa, böyle birini bulamayacak ve dostsuz kalacaktır: *Ayıpsız/kusursuz dost arayan dostsuz kalır*. Kişinin kendi dostu ne kadar hata yaparsa yapsın yine de dosttur. Bu durum *الحبيب اذا انباع بمية سية رخيص*⁴³ şeklindeki Cezayir atasözüyle dile getirilmiştir.

İnsandan dışında başka bir şeyden dost olur mu?

Türk atasözlerine göre dost olarak görünen varlıklar yalnızca insanlar değildir. İnsanın sahip olduğu *varlığı, zenginliği* de onun dostu sayılır. Varlık, insanların rahat ve konforlu bir hayat yaşamalarını sağlar. Bu yüzden Türk atasözlerinde mal, insanın dostu sayılır: *Mal adama hem dost, hem düşmandır*. Karanlık da insanı gizlediğinden dost olarak değerlendirilmiştir: *Karanlık hem dosttu hem düşman*.

Buraya kadar, atasözlerinde yer alan dost kavramının tanımı, dostta olması ve olmaması gereken özellikler, kimlerle dost olunabileceği ve kimlerle dost olunmaması gerektiği ile ilgili tavsiyeler ele alınmıştır. Aşağıdaki bölümde ise dostluk ilişkisinin kurulması ve bu ilişkinin devam etmesi üzerine atasözlerinde yer alan öğütler üzerinde durulmuştur.

2. Dostluğun Kurulması ve devam ettirilmesi

Dost kazanmak

Bir dost kazanmak oldukça zordur. Bakkala gidip parayla alınabilen bir şey değildir: *Yedirip içirmekle dost kazanılmaz; para ile dost bulunmaz*. Bu yüzden insan kazandığı dostları kaybetmemek için çaba harcamalıdır: *Dost kazanırsan tut, düşman kazanırsan güt*. Gerçek ve kalıcı bir dost kazanmak kolay değildir. Çünkü insan ancak uzun bir zaman içinde fedakârlık yaparak ve emek harcayarak dost kazanabilir: *Bir dost kırk yılda kazanılır*. Bu yüzden dostu iyi tanımak gerekir: *اعرف صاحبك و خليه*⁴⁴. Kurulan dostluk ise, çok hassas ve dikkat edilmesi gereken bir ilişkidir. Onu canlı tutmak için sürekli olarak çaba harcanmalıdır: *Dostluk, bir*

⁴³Senin dostun, 100 günah işlese bile dostun kalır.

⁴⁴Dostunu iyice değerlendir, sonra onu bırakırsın.

yeşil yaprak. Devamı için çaba harcanmadığı zaman her an bozulabilir. *Dostluk buz üstüne yazı yazmak gibidir* atasözü bunu ifade eder.

İnsan her zaman dost kazanmaya bakmalı, mümkünse dostu düşmanlardan daha çok olmalıdır: *Dostun düşmanlarından çok olsun; sen dost kazan, düşman ocağın başından çıkar; dost bin ise azdır, düşman bir ise çoktur; dost ara, düşman başın kılığında.* Ancak ömür boyunca yalnızca bir ya da birkaç gerçek dost kazanılabilir. Cezayir ve Türk atasözlerinin ortaklaştıkları konulardan biri de budur: *الى كثير الحباب يبقى بلا حبيب*⁴⁵, *dostu çok olanın hiç dostu yoktur.* İnsana hayatı boyunca yalnızca bir dost yeter: *Bir dost bir post, dost ya ikidir, ya üç, ondan sonrası hiç.*

Bazı atasözlerinde nasıl dost edinileceği belirtilir. Atasözlerinde “bir ilim sahibi olmak”la “dost kazanmak” arasında ilişki kurulmuştur. İlim sahibi olmak yani belirli konularda bilgi sahibi olmak, kişinin etrafındakilere de fayda sağlar. Bu sebeple ilim sahibi olmanın dost kazandıracığı ifade edilir: *İlim sahibine dost, mal sahibine düşman kazandırır.* Bundan başka, kişinin kendisi için çok değerli olan bir şeyi başka birine vermesi, bir dostluğun temelini kurar. Türkler için hayattaki en değerli şey olduğundan, bu durum atasözlerinde “at” ile temsil edilmiştir: *At ver dost ol, kız ver düşman ol.*

Eski dost

Atasözlerinde “eski dost” ve “yeni dost” tamlamaları yer alır. Eski dost, geçmişte kurulan dostlukları, yeni dost ise yakın zamanlarda kurulmuş olanları ifade eder. Eski dostluklar yaşanan olaylarla pek çok kez tecrübe edildiği için daha güvenilirdir. Yeni dostluklar ise henüz herhangi bir sınavdan geçmediği için güvenilirliği test edilmemiştir. Bu sebeple her zaman eski dost daha iyidir: *Her şeyin yenisi, dostun eskisi; eski dost düşman olmaz, yenisinden vefa gelmez; yeni dosttan vefa gelmez.*

Dostluğu devam ettirebilmek

Dostluk kurulduktan sonra sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesinin birtakım gereklilikleri vardır. “Dostluklar bir

⁴⁵Çok fazla dostu olan, dostsuz kalır.

arada bulunan, görüşen insanlar arasında devam eder. Ölen ya da uzaklara giden kimselerle olan dostluklar zaman içinde ortadan kalkar⁴⁶. Bu sebeple dostluk ilişkisi kurulacak kişi ile aradaki fiziksel mesafe, ilişkinin devamlılığı açısından önemlidir: *Ölen ile gidenin dostu olmaz*. Yine mesafe ile ilgili olarak kişi kendi dostunu uzaklardan değil, yakınlardan seçmeye dikkat etmelidir: *Dışarının dostu gelesiye, içerinin düşmanı erişir*.

İlişkinin devamlılığı için dostlar arasında karşılıklı bir faydanın olması gereklidir. Faydası olmayan bir dost gereksiz görülmektedir: *Faydasız dosttan, faydalı düşman yeğdir; hayırsız dost, gereksiz post*.

Paylaşmak, dostluğun sürdürülebilmesi sağlayan önemli etkenlerden biridir. Çünkü paylaşımlar arttıkça, dostluk bağı kuvvetlenir. Dostlar hem dertlerini, üzüntülerini, sırlarını, hem de birtakım maddi eşyalarını paylaşır. Bu konular, atasözlerinde geniş bir yer kaplar:

İnsan dostuyla güzellikleri ve mutlulukları olduğu kadar acılarını da paylaşır: *الي بيك بصاحبك*⁴⁷; *yakın dost dert ortağıdır*. Pek çok şeylerini paylaşan gerçek dostlar aynı zamanda birbirlerinden herhangi bir eşyayı da esirgememelidir: *Dosttan mal, düşmandan can esirgenmez*. Hatta dost için yeri geldiğinde kişi canını dahi feda edebilir. Dost için candan vazgeçilebileceği her iki kültürde de ifade edilmiştir: *الصاحب عن الصاحب يجني و*⁴⁸; *حافظ على الصديق و لو في الحريق يموت*⁴⁹; *dost için ölmeli, düşman için dirilmeli; dostluk görünceye kadar değil, ölünceye kadar olmalı*.

Dostlarla yapılan önemli paylaşımlardan biri de sır'dır. Çünkü dosta güvenilir. Kişi açığa vurmamak istemediği, gizli yanlarını yalnızca dostlarına söyler, çünkü dostlar sır tutar: *الي يحبك يستر عيوبك*

⁴⁶ALBAYRAK (Nurettin) : *Türkiye Türkçesinde Atasözleri*, İstanbul, Kapı Yayınları, 2009, s.746.

⁴⁷Senin derdin, arkadaşının derdidir.

⁴⁸Senin dostunu yangından bile kurtarmalısın.

⁴⁹(Gerçek) dost, onun dostu için öldürür ve ölür.

و الي يبغضك يكثر ذنوبك⁵⁰; *dost dosttan sır saklamaz; dost sırrını dost bilir.* Ancak Cezayir atasözlerinden farklı olarak Türk atasözlerinin “dost” a rağmen “sırrın gizliliği” ne daha çok önem verdiği görülmektedir: *Sırrını düşmanın bilmesin dersin, dosta dahi açma; açma sırrını dostuna, dostunun da dostu var, o da söyler dostuna; sırrını dostuna, dostunu düşmanına açma; dosta sır verme düşman olur, düşmana kötü söyleme dost olur; sırrını düşmanına değil, dostuna deme.* Türk atasözlerindeki bu düşüncenin kişinin kendisi ile sırrı arasındaki ilişkinin ayrı bir dostluk olarak görülmesi sebebiyle olduğu söylenebilir: *Sırrına dost olan dostuna söylemez.*

Dostluk kurulduktan sonra insan en çok dostuyla birlikte vakit geçirir. İnsan zaman içinde birlikte çokça vakit geçirdiği kişilerin huyundan, tavırlarından ve davranışlarından etkilenir. Giderek arkadaşına benzemeye başlar. Bu durum bir Türk atasözünde *üzüm üzüme baka baka kararır* şeklinde ifade edilmektedir. Cezayir atasözlerinde ise aynı durum doğrudan dostlar için söylenmiştir. Eğer dost olarak seçilenler iyi insanlar ise kişiyi iyi özelliklerle donatır. Ancak kötü özelliklere sahip dostlar, yanlarındaki kişileri de olumsuz etkiler ve onları kötü yola sevk edebilir: *الصاحب يسحب للجنة و الا للنار⁵¹; kömürcü ile dost olanın eline kara bulaşır.*

Dostların paylaşımcı oldukları yukarıda ifade edilmişti. Ancak yeme içmeye aşırı düşkün olan kimselerin gönlünü hoş etmek zordur. Bir dostun maddi olarak buna yetişebilmesi de aynı ölçüde zor olabilir. Bu sebeple yeme içmeye düşkün olan kimseler, kendilerine dost bulmakta zorlanırlar: *Boğazı büyüğün dostu olmaz.*

Dostlar arasında sıkı bir ilişki vardır ancak bu ilişkiyi çok da fazla istismar etmemek gerekmektedir. Sürekli olarak dostu ziyaret etmek, sürekli olarak talep etmek, sürekli olarak alıcı durumda olmak, gerçek dostların bile tahammülünü taşıyabilir. Bu sebeple talepkar durumda olmak yahut sebepsiz olarak sık sık yapılan ziyaretler ne Türk ne de Cezayir kültüründe hoş görülmektedir: اذا

⁵⁰Seni seven, senin kusurlarını ifşa etmez; senden nefret eden, senin günahlarını çoğaltır.

⁵¹Dost, ya cennete ya da cehenneme götürür.

كان حبيبيك عسل ما تكله شي كامل⁵²; *dost lokması bahane ile yenir; dostuna çok varıp hürmetini az etme; bahanesiz dost köyüne gidilmez; seyrek git sen, sıkça varma dostuna, kalksın ayak üstüne; dosta çok varan kişi ekşi yüz görür; sık gidersen dostuna, yatar arka üstüne.* Atasözleri bu davranışlardan sakınılması gerektiğini tembihlemektedir: ⁵³زر غبا تزداد حبا ⁵⁴الضيف الدائم لا يلقى ترحيب .

Pek çok konuda birbirine destek olan, sırlarını paylaşan, düşmanlarına karşı düşman olan dostlar, günlük hayat içerisinde tartışıp kavgaya edebilirler. Ancak bu kavgalar, kısa sürelidir ve dostluk ilişkisine zarar vermez: ⁵⁵دواس الاحباب من العتبه للباب .

Dost, önemlidir ve kıymetlidir. Her şeyden üstün tutulur: *Hasım hasmı ateşe atar, dost başta tutar.* Dostu üzmemek ve onunla alay etmemek gerekir: ⁵⁶الي تصاحبه لا تلاعبه و الي تخاويه لا تلاويه . Hatta mümkünse iltifat edilmesi, tavsiye edilir: *Dosta iltifat düşmana mudara.* Ancak iltifatın da dozunu kaçırmamalı: *Dostunu methederken biraz da yerecek yerini bırak.* Dostun yanında, evinde iyi şeyler yapılır, dost için iyi dileklerde bulunulur: *Dost evinde başın bağla, düşman evinde tırnağın kes; soğanı akşamdan düşmana, sabahdan dostuna yedir; yağmurda düşmanın koyunu satılsın, dostun atı.*

Dostluğun devam edebilmesi yukarıdakiler dışında başka faktörlere de bağlıdır. Örneğin, Cezayir ve Türk atasözlerine göre, insan dostunu kaybetmek istemiyorsa onunla herhangi bir alışveriş ilişkisine girmemelidir. Mümkünse ödünç dahi almamalıdır: ⁵⁷حبيبيك اذا بدك تبقيه * لا تاخذ منه و لا تعطيه ; *dostuna borçlu olma.*

Türk atasözleri *dostluk* ve *güç* arasında doğru orantı olduğunu düşünür. Bu sebeple gücün kaybedilmesi, kurulmuş olan dostlukların da bozulmasına sebep olabilir. Başka bir deyişle insan

⁵²Dostun bal gibi olursa, hepsini yeme.

⁵³Sürekli misafir olma ki fazla sevileceksin.

⁵⁴Kalıcı (sıklıkla) gelen misafire “hoş geldin” denmez.

⁵⁵Dostlar kavgası eşikten kapıya.

⁵⁶Dostunla alay etme ve kardeşini aldatma.

⁵⁷Dostunu kaybetmek istemiyorsan, ne sen ona ödünç vereceksin, ne de ondan alacaksın.

eğer hayatta zayıf duruma geçerse, yani para, güç ... gibi şeyleri kaybederse etrafındaki dostları onu terkedebilir: *Düşenin dostu olmaz.*

Hayatta insanların başına pek çok kötü olay gelebilir. Ama bunların en kötüsü dostları kaybetmektir: *خسارة المال و لا عداوة*⁵⁸. Bu sebeple ne olursa olsun dostları kaybetmemek gerekmektedir.

3. Dostun Eziyeti, yükü

Candan bile daha kıymetli olan dostlar için her türlü fedakârlık yapılır: *Dost yoluna post olmalı.* Onların her türlü nazını ve kahrını çekmek gerekir. Dostluğu sürdürebilmek için dostun bütün sıkıntılarına katlanma mecburiyeti vardır. Bu sebeple bir dostun eziyeti çoktur. Türk atasözlerinde dostların kişiye getireceği yükün çok olduğu belirtilmiş ve bu yükün çekilmesi gerektiği vurgulanmıştır: *Bir dostun bin düşman kadar kahrı olur; dostun zahmeti düşmanınkinden çok olur; dostun belası düşmanınkinden üstün.* Çekilen eziyet ya da yük, dost olunan kişiye göre farklılık gösterir. Kişi kiminle dost olursa, onun yaşam tarzına göre kendi düzenini ayarlamalıdır: *Deveci ile dost olan, kapısını büyük yaptırır.*

Cezayir atasözlerinde ise dostluğun yükü ya da eziyeti ile ilgili bir atasözüne rastlanmamıştır. Buna karşılık, kişinin emek harcadığı dostluktan kayda değer bir fayda beklememesi gerektiği özellikle ifade edilmiştir: *الي يحبك ما يبني لك قصر و الي يكرهك ما يحفر لك*⁶⁰ *و الي يغشك ما يفنيك الي يحبك ما يفنيك*,⁵⁹ *قبر*

4. Dostun üzücü sözleri

Dost, zaman zaman kişiyi üzebilir, onun canını yakabilir hatta onu ağlatabilir. Ancak dost bunu her zaman dostunun iyiliği için yapmaktadır. Çünkü ancak gerçek dostlar, her şeyi göze alarak

⁵⁸Servetin mahvolsun, ama dostların düşmanların olmasın.

⁵⁹Seni seven, sana saray kurmaz, senden nefret eden de, sena mezar kazmaz.

⁶⁰Ne seni seven seni zengin eder; ne de senden nefret eden senin hayatını bitirir (öldürmek).

kişilerin eksiklerini, kusurlarını yüzlerine söyler. Dostunun hatalarını ve eksiklerini görmesini sağlayarak bunları düzeltmesini ister. Cezayir ve Türk atasözleri bu konuda ortaklaşmaktadır: كلام العدو يضحك و كلام الحبيب يبكي⁶¹, *dost acı söyler; dost dostun ayıbını yüzüne söyler; dost ağlatır, düşman güldürür; hasmın, yüzüne güler, dostun, yüzüne söver; dost sert söyler düşman keşe güler; dost yüzüne söyler, düşman ardından söyler; dostun sertinden/sertliğinden korma, düşmanın yumuşağından/yaltaklanmasından kork.* Dostun sert sözleri, kişiye ağır gelebilir, ancak dost bunları arkadaşının iyiliği için söylemektedir. Bu yüzden insan, dostunun söylediği zoruna giden sözlerden dolayı gücenmemelidir: *Dostun attığı taş baş yarmaz.*

Yukarıdakinin aksine dost, kişiyi, yaptığı bir kötülük yüzünden de üzebilir. Sıradan kişilerin yaptığı kötülükler ya da zaten düşman olan insanlardan gelen zararlar insanı çok etkilemez. Ancak dostlardan gelen kötülükler, onlardan böyle bir şey beklenmediği için, insanı derinden etkiler. Bu yüzden dosttan gelen kötülükler unutulmaz ve kalpte açtığı yaralar kapanmaz: ضرب الحبيب اوجع⁶²; *dostun attığı gül onulmaz yara açar; elin sözü kayar gider, dostun sözü koyar gider; dostun sözü kalpten vurur; gönül, dostuna küser.*

Cezayir atasözlerinde kişilerin dostlarına kızabildikleri ancak bunu sevdikleri için yaptıkları belirtilmektedir: اذا شفته يسبه⁶³ Benzer bir uygulama Türk atasözleri arasında doğrudan dost ile ilgili olmamakla birlikte sevilen kişilere karşı yapılmaktadır: *Hem severim hem döverim.*

5. Dosta karşı dikkat edilmesi gereken durumlar

Dostluk ilişkisinde en çok dikkat edilmesi gereken mesele olarak her iki kültürde de öne çıkan konu ticaret ile ilgilidir. Dostlar arasındaki güzel arkadaşlığın bozulmaması için herhangi bir

⁶¹Düşmanın sözleri güldürür, dostların sözleri ise ağlatır.

⁶²Dostun vuruşu daha acıdır.

⁶³Biri diğerine küfür ederse, emin ol ki onu sever.

⁶⁴Seni döverlerse, seni sevmişlerdir.

alışveriş ilişkisine girilmemesi tavsiye edilir: *شركة هالكة*⁶⁵; *dost ile ye iç, alışveriş etme; borç alınırken dost, ödenirken düşmandır. İlle de bir alışveriş yapılması gerekiyorsa, ticaretin usulüne göre dostluğa bakılmaksızın adeta bir yabancıyla iş yapıyormuş gibi yapılmalıdır: تعاشرُوا كالأخوان و تعاملوا كالأجانب*⁶⁶; *utanma/yanlış pazar dostluğu mideyi bozar; muhayyer pazar dostluğu bozar, dostluk başka alışveriş başka; dostluk kantarla alışveriş miskalle; alışveriş miskalle, dostluk batmanla; dostluk dağca, hesap kılca.*

Makalenin girişinde dost kavramı izah edilirken kullanılan anahtar kelimelerden biri “güven” sözü idi. Dostlar arasında olması gereken güven, dostluğun en önemli parçalarından biridir. Dosta güvenilir. Ancak bazı atasözlerinde güven konusunda biraz temkinli davranılması gerektiği tavsiye edilmektedir: *شفاية من الأعداء والنص من الأحاب*⁶⁷; *güvenme/inanma dostuna, saman doldurur postuna; dostuna güvenerek yola çıkan, yolda kalır; insanoğlu çiğ süt emmiştir, dostluğuna güven olmaz; tanımayan dostunu, pazara verdi postunu; kilit dost için, düşman için değil.*

Dostlarla ilgili dikkat edilmesi gereken durumlardan biri de onların düşmanlarla ittifak kurma ihtimalidir. Cezayir atasözlerinde sıkça dost ile düşmanın birlik olma ihtimalinden ve endişesinden bahsedilir: *إذا حبيبك يمشي مع عدوك * اتفق القط مع الفار على خراب الدار*⁶⁸; *اقرأ بالك مع حبيبك لا يضربوك*⁶⁹. Türk kültüründe buna benzer yalnızca bir atasözüne rastlanmıştır: *Dost ile düşmanın arası açık gerek.* Ama yine de bir ittifaktan doğrudan bahsedilmez.

Dost bile olsa, kimseye muhtaç olmamak, kimseye minnet etmemek gerekir. Bunun için insan malını ve servetini iyi korumalıdır. Ancak malını ve servetini kaybederse de bu durum dosta muhtaç olmak kadar kötü olmayacaktır. Çünkü kişinin dostuna minnet duyması, cehennem ateşinden daha kötüdür, buna

⁶⁵Ortalık tehlikelidir (genel olarak ortalığa giren iki arkadaşa denir).

⁶⁶Kardeşler gibi yaşar, yabancılar gibi davranırlar.

⁶⁷Tatmin (hoşnutluk) düşmanlardan, ama yarısı dostlardandır.

⁶⁸Kedi ve fare evi harap edecekler diye beraber ittifak kurmuşlar.

⁶⁹Senin dostun düşmanınla yürürse, bir gün bunların senin sırtından vuracaklarına dikkat et.

dayanmak mümkün değildir: *Kâr-ı kisbi bekle, kalırsa düşmana kalsın, dosta muhtaç olma tek; dostun udu, cehennem odundan beter.*

Sonuç

Makalede atasözleri üzerinden iki farklı kültürdeki *dost* kavramı irdelenmiştir. Evrensel bir kavram olması ve iki kültürün 300 yıldan daha fazla bir zaman boyunca birlikte yaşamış olması benzerliklerin de çokluğuna sebep olmuştur. Her iki kültürde *dost acı söyler, dost başa düşman ayağa bakar, çok dostu olanın hiç dostu yoktur, dostla ye iç alışveriş etme...* gibi pek çok ortak atasözünün olduğu görülmüştür. Hatta kimi zaman bu atasözleri kelimesi kelimesine birbirinin aynısı olabilmektedir.

Ancak evrensel bir konu olsa da *dost* ve *dostluk* kavramlarının ele alınışında Cezayir ve Türkiye atasözleri arasında bazı hususlarda farklılıklara da rastlanmıştır. Bunlar, kültürler arasında *dosta* olan bakışın farklı noktalara odaklanmasından kaynaklanmaktadır. Bu farklılıklar, özellikle şu üç sorunun cevabıyla ortaya çıkmaktadır: 1. Dostlarla sır paylaşılsın mı? 2. Dost mu, yoksa kardeş mi daha önemli? 3. Dostun bir eziyeti var mıdır?

1. Dostlarla sır paylaşılsın mı? Cezayir atasözleri bu soruya “evet” olarak cevap verir. Ancak Türkiye atasözleri *dosta* bile sır söylememeyi tavsiye eder.
2. Dost mu, yoksa kardeş mi daha önemli? Türkiye atasözlerine göre *sadık bir dost uzak bir kardeşten ya da akrabadan daha iyidir*. Hatta bu konuda *kazanırsan dost kazan, düşmanı anan da doğurur* diyerek, annenin doğurduğu kişinin yani kardeşin düşman olabilme ihtimali gündeme getirilmiştir. Öyle görünüyor ki, kardeşin düşman olabilme ihtimali, dostun düşman olabilme ihtimaline göre daha yüksektir. Bu sebeple Türk atasözleri *dostu* tercih etmektedir. Cezayir atasözleri ise *kardeşin kardeşindir, dostun seni kandırmasın* diyerek kardeşin, her zaman kardeş olarak kalacağı, hiç bir zaman değişmeyeceğini söylemektedir. Hatta dostun kişiyi bu konuda kandırmamasını da özellikle öğütlemektedir. Dolayısıyla

Cezayir atasözleri de çok açık bir şekilde *kardeşi* daha önemli görmektedir.

3. Dostun bir eziyeti var mıdır? Türkiye atasözlerinde dostun kişiye getirdiği yükün çok olduğu belirtilir. Hatta o kadar çoktur ki düşmanın eziyetiyle bile kıyaslanamaz. Ancak Cezayir atasözlerinde bununla ilgili herhangi bir şeye rastlanmamıştır.

Makaleden çıkan bir diğer önemli sonuç ise; Cezayir ve Türkiye kültürleri arasındaki ortaklıkların ve farklılıkların tespit edilebilmesi için örneğin akrabalık, temizlik, yardım, adalet, sabır, kadın, çalışkanlık, hayvanlar... gibi başka temalarla da karşılaştırmalı incelemelerin yapılması gerektiğidir. Bu konularda makale, tez ve hatta proje gibi bir çok akademik çalışma yapılabilecek durumdadır.

Kaynaklar:

-**ALBAYRAK (Nurettin)** : *Türkiye Türkçesinde Atasözleri*, İstanbul, Kapı Yayınları, 2009.

-**AYVERDİ (İlhan)** : *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul, Kubbealtı Yayınları, 2010.

-**BEN CHENEB (Mohammed)** : *Proverbes de l'Algérie et du Maghreb*, Alger, Flits Yayınları, 2013.

-**ÇAĞBAYIR (Yaşar)** : *Orhun Yazıtlarından Günümüze Türkiye Türkçesinin Söz Varlığı Ötüken Türkçe Sözlük, C:2*, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2007.

-**DİLÇİN (Dehri)** : *Edebiyatımızda Atasözleri*, İstanbul, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1945.

-**EL OUAFA (I.)** : «Le Proverbe: De La Traduction À La Communication», *Insaniyat*, 67, 2015, ss. 47- 63.

-**KERRAS (Nassima) – BAYA E. (Moulay Lahssan)** : «Les Proverbes Algériens et les Proverbes Arabes : Une Étude Sociolinguistique et Parémiologique», *Paremia*, 27, 2018, ss. 187-200.

-**OY (Aydın)** : “Atasözü”, *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 4. Cilt, <https://islamansiklopedisi.org.tr/atasozu>, erişim tarihi: 15.01.2021.

-**ÖZALP (Ömer Hakan)** : *Muallim Nâci Arap Edebiyatında Deyimler ve Atasözleri Sânihâtü'l-Arab*, İstanbul, Yeni Zamanlar Yayınevi, 2002.

-**TURGUT (Suat)** : *52 Temel Değere Göre Türk Dünyasından Atasözleri*, İstanbul, Güneşyolu Yayıncılık, 2016.

Türkçe Sözlük, Ankara, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2019.

-**YAZICI (Numan)** : *Arapça-Türkçe / Türkçe-Arapça Atasözleri ve Deyimler*, İstanbul, Rağbet Yayınları, 2003.

-**YURTBAŞI (Metin)** : *Sınıflandırılmış Türk Atasözleri*, İstanbul, Özdemir Yayıncılık, 1996.

-<https://dictionnaire.lerobert.com/definition/ami>, erişim tarihi: 15.01.2021.

-<https://www.arabicterminology.com/>, erişim tarihi: 15.01.2021.

-<https://www.cnrtl.fr/definition/ami>, erişim tarihi: 15.01.2021.